

A lelki tényezők szerepe a gazdaságban*

Bánkuty Tamás

George A. Akerlof and Robert J. Shiller **Animal Spirits**

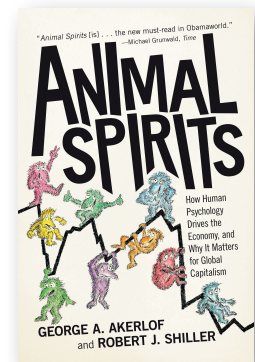
How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism.

Princeton University Press, 2010, ISBN: 978-0-691-14592-1; XXVIII + 230 pp.

A 2008-as válságot figyelve a szerzők – a közgazdasági Nobel-díjas Shiller és Akerlof – a világgazdaságot egy hullámvasúthoz hasonlítják, amely egyszer fent volt, máskor pedig lent van; a vidámpark vezetése azonban egyáltalán nem szabályozta, hogy milyen magasra lehet emelkedni, sőt még sebességkorlátozást sem vezetett be, így az emberek egy része még annak sem volt tudatában, hogy egy hullámvasúton ül – csak a zuhanáskor jött rá.

A jelenlegi közgazdasági modellek csak azt tudják megmutatni, hogyan működik a gazdaság, ha az embereknek gazdasági motivációik vannak és azokra racionális válaszokat adnak. A többi esetben (pl. nem gazdasági motivációk és racionális válaszok vagy gazdasági motivációk és nem racionális válaszok, illetve nem gazdasági motivációk, nem racionális válaszok esetén) viszont nem kapunk választ a hagyományos modellektől.

Ahhoz, hogy meg tudjuk érteni a gazdaság működését – állítják a szerzők –, meg kell értenünk azokat a mélyben húzódó lelki tényezőket, melyek az emberek gondolatait, cselekedeteit mozgatják, mert a gazdasági eseményeknek is legtöbbször lélektani mozgatórugói vannak. A szerzőknek az a feltételezése, hogy a gazdasági folyamatok hátterében a változó gondolkodásbeli minták állhatnak, teljesen szembefordul a hagyományos közgazdaságtan elméletével. Akerlof és Shiller a lelki tényezők öt elemét különbözteti meg, amelyek döntően befolyásolják a gazdaságot. Az első a bizalom és annak multiplikátor hatásai. A közgazdászok az Egyesült Államok összes gazdasági válságát a bizalom elvesztésével magyarázták,

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját Bánkuty Tamás, felsőoktatás és gazdaságtervező (MNB).

azonban nem értették meg pontosan a bizalom jelentését, és azt gondolják, hogy a bizalom racionális, holott valójában éppen az a legjellemzőbb tulajdonsága, hogy irracionális, hiszen az igazán bízó ember gyakran figyelmen kívül hagy bizonyos információkat, a szerint cselekszik, amit igaznak hisz. A második a méltányosság, mivel az emberek szeretnének tisztességesek, lenni, megfelelni a maguk és mások által támasztott elvárásoknak, ezért az üzleti életben is kerülnek a tisztességtelen ügyleteket. Korrupció és rosszhiszeműség, azaz a gazdasági élet sötét oldala a harmadik olyan tényező, amelyet figyelembe kell venni. A kapitalizmusnak ugyanis az a hátránya, hogy nem feltétlenül azt állítja elő, amire az embereknek igazán szükségük van, hanem azt, amiről azt gondolják, hogy szükségük van rá és hajlandók fizetni is érte. Ha az emberek a valódi gyógyszerért hajlandók fizetni, akkor a kapitalizmus előállítja azt a gyógyszert, ám ha haszontalan álgyógyszerre is van kereslet, akkor azt is gyártja. Ezért kiemelten fontos a fogyasztóvédelem szerepe. Szemléletes példa, hogy az 1930-as években, az Egyesült Államokban a legkedveltebb kártyajáték az együttműködésen alapult, míg mára a blöffölésre épülő póker lett a legnépszerűbb. A modern közgazdaságtan egyik legfontosabb előfeltevése, hogy az emberek átlátják az inflációt, a valóságban azonban sokszor ez nincs így, például bértárgyalásokon defláció esetén sem tartanak jogosnak bércsökkentést a munkavállalók. Ennek a jelenségnek figyelembevétele egy egészen más makroökonómiát eredményezne, és más gazdaságpolitikai konklúziókhoz vezetne, ezért ez a negyedik tényező, amelyre figyelniünk kell. Az emberi gondolkodás történetekből épül föl, amelyeknek belső logikája és dinamikája van, és végül ez befolyásolja a viselkedésünket. Meghatározó szerepük miatt – ötödik lelki tényezőként – ezeket a történeteket is figyelembe kellene venni a közgazdaságtannak.

A válság előtt mindenki hitt a klasszikus közgazdasági elméletben, amely azt sugallta, hogy „minden rendben van”, ugyanis a szabadversenyes kapitalizmus tökéletes és stabil, *Adam Smith* szabadpiac-elmélete szerint pedig az emberek a piacon racionális döntéseket hoznak. Látjuk, hogy mi történik, ha az emberek irracionálisak, tévednek vagy félrevezetik őket.

(Magyarul: Animal Spirits, avagy a lelki tényezők szerepe a gazdaságban és a globális kapitalizmusban. Fordította: Felcsuti Péter. Budapest, Corvina Kiadó, 2011.)